

Савіцька О. (2015). Гендерна культура – основа морального розвитку студентської молоді. *Social Work and Education*, Vol.2 № 1, С. 59-66.

Ольга Савіцька

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
спеціаліст кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи*

ГЕНДЕРНА КУЛЬТУРА – ОСНОВА МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація: У статті обґрунтовано специфіку гендерної культури щодо духовно-морального розвитку студентської молоді; проаналізовано ступінь досліджуваної проблеми у науковій літературі; розкрито значення поняття «гендерна культура»; висвітлено основні засоби та компоненти формування гендерної культури. У статті теоретично обґрунтовано реалізацію гендерного підходу в освітню практику.

Результати наукового дослідження щодо питань розвитку гендерної культури як основи морального розвитку студентів можуть бути основою для впровадження гендерного підходу у вищі навчальні заклади.

Ключові слова: гендер, гендерна культура, студент, молодь.

Abstract: The paper proved the specificity of gender culture of spiritual and moral development of students; analyzed the degree of the problem studied in the literature; the importance of the concept of "gender culture"; The basic tools and components forming gender culture. The paper theoretically justified the implementation of gender mainstreaming in educational practice.

Results of research on issues of gender culture as the basis of moral development of students can be the basis for gender mainstreaming in higher education.

Keywords: gender, gender culture, student, youth.

Вступ. Актуальність гендерного виховання як необхідного компонента успішної соціальної адаптації молоді в Україні досить швидко зростає. Особливої значущості набувають теоретико-методологічні, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні та методичні аспекти проблеми повноцінного гуманістичного розвитку студентської молоді, зокрема в напрямку набуття гендерної грамотності, опанування основ гендерної культури.

З-поміж стратегічних напрямів модернізації національної системи освіти, окреслених у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», одним із актуальних постає завдання щодо її відповідності вимогам сучасного суспільства.

Важливий внесок у формування гендерної культури внесли: О. Вороніна (проблеми розробки теорії і методології гендерних досліджень, визначення місця та ролі гендерного виховання в системі професійної підготовки студентів); Л. Штильова (розробка методичних програм з питань впровадження гендерної освіти і виховання); І. Кльоцина (шляхи гендерної соціалізації особистості з урахуванням вікових особливостей, розробка практикуму з метою подолання гендерних стереотипів). Гендерний підхід у процесі професійної підготовки врахований у дослідженнях С. Матюшкової, Н. Смірної, Л. Шолохової, М. Поливянної, О. Шнирової.

Мета статті: теоретичне обґрунтування особливостей формування гендерної культури в умовах сьогодення та її вплив на виховання студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. В останнє десятиріччя проблеми гендерної культури привертають все більшу увагу науковців, соціальних працівників, педагогів, які намагаються з'ясувати проблеми становлення та розвитку гендерних процесів в Україні. З кожним роком можна спостерігати тенденцію до підвищення популяризації гендерних аспектів в усіх сферах суспільного життя. На науковому рівні щорічно проводяться майже у всіх регіонах країни науково-практичні конференції та круглі столи, а на практичному рівні піднімаються питання реалізації гендерної рівності в суспільно-політичній площині.

Гендер – це характеристика соціальної приналежності до певного виду осіб, уявлення кожного індивіда про рольові характеристики та особливості поведінки тієї групи індивідів, до якої він належить [8].

Гендер як багатокомпонентна структура визначається чотирма групами характеристик: біологічна стать, гендерна ідентичність, гендерні стереотипи та гендерні ролі. Ці характеристики впливають на соціалізацію молодих людей у суспільстві [6].

Сучасні студенти мають володіти підходами критичного гендерного аналізу. Їм потрібні вміння оцінювати власну діяльність та переосмислювати різноманітні установки, які викликані стереотипами, поширеними в суспільстві.

Значне місце у становленні існуючої системи гендерних відносин, формуванні свідомості молодого покоління належить освіті, соціальним службам, благодійним організаціям. Вони виконують функції передачі та поширення знань, умінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможні закласти основи для становлення суспільної гендерної культури [9].

Гендерна культура – це сукупність цінностей, які склалися в тому чи іншому суспільстві, утвердились, і якими повинен відповідати кожен індивід, дотримуючись норм як щодо чоловіків, так і щодо жінок [2, 11].

Гендерна культура є важливою сферою життя суспільства. Вона охоплює систему виховання, освіти, духовної творчості, а також установи й організації, що забезпечують її розвиток та функціонування. Кожна епоха наповнює гендерну культуру новим змістом, що відповідає потребам та завданням суспільства.

Інтеграція гендерного підходу в національну систему вищої педагогічної освіти на сучасному етапі є вкрай необхідною, оскільки гендерна збалансованість в українському суспільстві є одним із індикаторів її визнання як розвиненої держави, що стоїть перед європейським вибором [5].

У системі освіти завдання формування гендерної культури студентів до сьогодні теоретично не є обґрунтованим і практично не є вирішеним, незважаючи на набутий позитивний досвід щодо інтеграції гендерного підходу в навчально-виховний процес окремих вищих навчальних закладів.

Серед причин такого стану можна виділити наступні:

1) формування ідеї гендерної рівності студентської молоді й дотримання неупередженого ставлення до особи незалежно від статі, досить слабо висвітлені в теорії педагогіки вищої школи, в якій продовжують домінувати установки патріархальної культури щодо диференціації професій в залежності від біологічних відмінностей людини на суто чоловічі і жіночі;

2) у переважній більшості навчальних закладів освіти ідеї гуманізації через інтеграцію гендерного підходу у навчально-виховний процес не здобули відповідного практичного втілення, оскільки в них не відбулося системного введення спеціальних предметів і спецкурсів з гендерної проблематики у навчальні плани, які висвітлюють закономірності розвитку гендерованого суспільства;

3) на рівні методичного забезпечення навчально-виховного процесу не було здійснено гендерної експертизи навчальних програм і підручників, а також не розроблено дієвих технологій з гендерного виховання й освіти студентів, через що традиційна статевоорольова ідеологія й застарілі стереотипи й надалі відтворюються;

4) традиційним, глибоко вкоріненим у свідомості студентів навчальних закладів залишається застарілий стереотип, за яким навіть працююча освічена, але заміжня жінка є передусім дружиною і матір'ю, що повинна допомагати чоловікові, нерідко зневажаючи власні прагнення до самореалізації та професійного успіху, відмовляючись від реальних кар'єрних можливостей, що засвідчує готовність жінок беззаперечно поступатися і місцем на ринку праці, і місцем на кар'єрному щаблі [7, 5].

На сучасному етапі розвитку суспільства «гендерна культура» є складовою загальної культури. Гендерну культуру розглядають і як особливий вид «локальної» культури, що властива суспільству в цілому, й конкретній людині, як суб'єктові суспільних відносин – окремо. В якості особливого соціального явища, вона виявляється як певна сукупність матеріальних і духовних багатств, цінностей, норм, традицій, яка використовується суспільством для закріплення, збереження й передачі надбань накопиченого соціального досвіду, забезпечення комунікації і регуляції статево-рольової поведінки його членів, як представників певної соціальної статі – жіночої й чоловічої [1].

У культурі інтегруються матеріальні й духовні цінності особистостей, які зберігаються, набуваються в процесі їхнього засвоєння і передаються майбутнім поколінням. Гендерна культура, як похідна від культури взагалі, виявляє яким чином культурна традиція відображається в специфічній галузі взаємодії статей.

Цілеспрямована діяльність соціальних служб, громадських організацій, кризових центрів є дієвим засобом інформування населення про гендерну соціалізацію, за допомогою якого суспільство відтворює гендерні відносини, формує гендерну культуру особистості. Сама організація роботи соціальних інститутів сприяє засвоєнню студентською молоддю певних норм й правил поведінки, характерних рис чоловіків і жінок, відтворенню жіночих і чоловічих статусних позицій. Соціальним службам у формуванні гендерної свідомості повинні допомагати навчальні заклади.

Гендерне виховання ґрунтується на методологічних принципах: самоцінності особистості, глибокої поваги та емпатії до неї, врахування її індивідуальності як суб'єкта культури і власного життя. Тому цінність гендерного підходу полягає в тому, що він базується на індивідуальному підході до проявів особою гендерної ідентичності, враховує як біологічні, так і соціально-культурні фактори, які детермінують відмінності у поведінці представників різної статі [4].

Для ефективного впровадження гендерного підходу в освіту потрібно глибоко вивчати фактори педагогічного середовища, що впливають на процес формування гендерної ідентичності студентів на різних етапах розвитку, форми та методи роботи працівників соціальної сфери. Діяльність соціальних служб має допомогти студентам у формуванні індивідуальності та побудови ієрархії життєвих цінностей.

Сучасна студентська молодь стала тією потужною силою, яка покликана сприяти процесам ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, забезпечення рівноправності обох статей у політичному, економічному, соціальному і культурному житті суспільства.

Саме освіта як одна з найважливіших соціальних інституцій виконує функції передачі та поширення знань, вмінь, цінностей, ідеалів і норм від одного покоління до іншого, спроможна закласти теоретичні та практичні засади для гендерного виховання студентської молоді.

Важливими складовими гендерних змін є подолання усіх стереотипів, просвітницька робота, запровадження нових навчальних дисциплін, включення гендерної складової до навчальних програм та проведення наукових досліджень. Сучасна теорія гендеру доводить, що суспільні відмінності між чоловіками та жінками не мають біологічного походження, не є одвічно даними, а лише набутими, приписаними індивідові суспільством.

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема формування гендерної культури студентів має вирішуватись в контексті гуманістичної особистісно орієнтованої освіти. У багатьох навчальних закладах України впроваджуються спеціальні курси. Крім того починають діяти: гендерний освітній портал, гендерні освітні центри, кафедри гендерних студій.

Специфіка гендерної культури сучасної студентської молоді щодо духовно-морального розвитку особистості полягає у: вікових особливостях студентів, їхніх взаємовідносинах; можливості активізації самостійної роботи; тенденції до особистісно орієнтованого навчання у вищій школі.

Одним з найефективніших засобів формування гендерної культури в особистості є використання гендерної теорії в культурологічній освіті студентів, оскільки:

- 1) гендерні питання — це питання культури;
- 2) гендерні знання, цінності і стереотипи повинні трансливатись освітніми засобами через весь комплекс предметів, і через навчальний план;
- 3) під культурологічною освітою розуміється формування людини як суб'єкта культури (тобто усвідомлення себе одночасно і суб'єктом, і об'єктом культури), що в повному об'ємі може бути зіставлене з питаннями гендерної теорії [10].

В умовах сучасного суспільства формування гендерної культури студентів має відбуватися в рамках гендерної рівності. Про це свідчать як міжнародні, так і українські документи про права людини (Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків»).

Основними компонентами гендерної культури є:

1. Загальнокультурний елемент, який включає знання моделей різних народів, розуміння культурної обумовленості існуючих гендерних моделей, норм, стереотипів і установок; розуміння змін, які відбуваються в гендерній сфері сучасного суспільства.
2. Ціннісний елемент, який пов'язаний з ціннісними орієнтирами студентів: знання, прийняття чи неприйняття таких цінностей, як гендерна рівність, гендерна толерантність, антисексизм, тобто орієнтованість студентів на патріархальні чи егалітарні цінності; розуміння стереотипів і установок.

3. Навчально-пізнавальний елемент: вміння набувати знань з гендерних питань; вміння критично аналізувати гендерні схеми і моделі, які нав'язуються суспільством; уміння відрізняти факти від домислів; володіння різноманітними методами пізнання стосовно гендерних питань.

4. Інформаційний елемент: уміння і навички вільної орієнтації в інформаційному просторі, який торкається гендерної проблематики.

5. Комунікативний елемент, який включає знання, вміння і навички, які необхідні для ефективної комунікації в сфері гендерної взаємодії, навички відповідальної саморепрезентації; здатність успішно розв'язувати гендерні проблеми і конфлікти.

6. Соціально-трудова елемент враховує оволодіння знаннями та досвідом в гендерних аспектах громадській, соціально-трудова сферах, в питаннях економіки, права, професійного самовизначення.

7. Особистісний аспект, який направлений на розуміння себе суб'єктом гендерного конструювання; самоактуалізації гендерної ідентичності особистості; розуміння власної відповідальності за конструювання власного гендера [3].

На сучасному етапі можливим є лише створення проектною моделі гендерної культури. Реалізація гендерного підходу передбачає оволодіння теоретичними знаннями та практичними вміннями, навичками, способами діяльності, які необхідні для того, щоб викоринити стереотипи щодо обох статей та популяризувати гендерні аспекти.

Реалізацію гендерного підходу в освіту забезпечують: розширення гендерно-інформаційного простору, проведення просвітницьких кампаній, поглиблення гендерної компетентності батьків та педагогів, проведення індивідуальних бесід та круглих столів із студентською молоддю.

Висновки. Сучасне суспільство перебуває на етапі демократичного розвитку. Побудова гендерної рівності набуває актуального звучання. Важливу роль відіграє у цьому напрямку саме освіта. Адже, без гендерної освіти ми не зможемо сприяти розвитку у студентської молоді гармонійних гендерних відносин.

На підставі аналізу літератури можна запропонувати такі рекомендації щодо поширення гендерної культури серед студентів навчальних закладів: запровадити гендерну термінологію при розробці робочих навчальних програм; у викладі програми необхідно дотримуватися гендерної симетрії мови, що передбачає пропорційну представленість соціальних і культурних ролей обох статей та уявлень про них у різних сферах життя; здійснювати планування навчальних програм з урахуванням інтересів і потреб студентів; уникати стереотипів під час викладу матеріалу; при розробці робочої навчальної програми зосереджувати увагу на особистісно орієнтованому підході до студентів; при розробці навчальних програм враховувати аспект виховання студентів у дусі гендерної толерантності; надати можливість студентам обирати спецкурси

гендерного спрямування; розширити гендерну тематику наукової роботи студентів (навчальні проекти, доповіді, наукові статті, курсові та дипломні роботи)

Організація процесу формування гендерної культури студентської молоді потребує постійного вдосконалення, пошуку і приведення в дію нових форм та методів впливу на студентів. Разом з тим, потрібно використовувати традиційні види діяльності, накопичувати досвід інших держав.

Список використаної літератури:

1. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. - Кн.1; Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Бех. - К.: Либідь, 2003. - 280 с.
2. Гендерні аспекти державної служби: монографія / М. Пірен, Н. Грицяк, Т. Василевська, О. Іваницька; за заг. ред. Б. Кравченка. – К.: Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2002. – С. 7 – 11.
3. Клецина И. Формирование гендерной компетентности как задача гендерного образования в высшей школе / И. Клецина // Международная научная конференция «Гуманитарное образование и социальный контекст: гендерные проблемы», 25-28 июня 2007 г. / отв. ред. О. Попова. - Санкт - Петербург: Изд. дом СПб ГУ, 2007. - с. 117.
4. Минюшев Ф. Социология культуры :учеб. пособие / Ф. Минюшев. – М.: Академический Проект, 2004. – 272 с.
5. Мунтян І. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. Мунтян. – О., 2004.
6. Орбан-Лембрик Л. Активність особистості як форма вияву її індивідуальності і професіоналізму / Л. Орбан-Лембрик // Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – К.: Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2002. – Т. 1. – С. 140 – 143.
7. Терзі П. Формування гендерної культури студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук ; спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / П. П. Терзі – Кіровоград – 2007 – 22с
8. Хрисанова С. Словарь гендерных терминов / С. Хрисанова. – Х.: 2002. – 99 с.
9. Цокур О. Гендерна педагогіка – нова освітня технологія [Електронний ресурс] / О. Цокур, І. Іванова. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/upbring/1657>
10. Ярская-Смирнова Е. Гендерное неравенство в образовании : понятие скрытого учебного плана / Е. Ярская-Смирнова // Гендерные исследования. — 2000. — № 5. — С. 295—301. Savitska Olha

Стаття надійшла до редакції 27.03.2015

Стаття прийнята до друку 04.04.2015